

kongregaation arkisto, Vatikaanin salainen arkisto, jesuiittojen arkisto) myös italialaisia ja ranskalaisia valtiollisia arkistoja. Italialaisten turvallisuuselinten tiedonantajien raportit Vatikaanista ovat tarjonneet Kertzerille raadollisuudessaan erityisen mielenkiintoista aineista. Pappien ja alaikäisten poikien seksuaaliset suhteet eivät tämänkään aineiston perusteella ole vain nykyajan ilmiö.

Kirkollinen aihepiiri ei ole Kertzerille millään muotoa uusi; hän on edellisissä kirjoissaan käsitellyt 1800-luvun ja 1900-luvun alun katolisuutta erityisesti Italiassa. Katolinen juutalaisvastaisuus on kuulunut hänen erityiskiinnostuksiinsa. Aiemman tutkimuksen käytössä Kertzer näyttää olleen hieman valikoiva. Kirjallisuusluettelosta ei löydy esimerkiksi 1930–1940-lukujen Pyhää istuinta ja italialaista katolisuutta tutkineen Susan Zuccottin teoksia. Kertzer on kirjoittajana varsin sujuva, ja hänellä on silmää herkullisille anekdooteille.

Kertzer on kuvannut valaisevasti ja tarkasti Pyhän istuimen ja Mussolinin itsensä sekä hänen hallintonsa välistä vuorovaikutusta. Hän näyttää, kuinka Pyhällä istuimella oli merkittävä rooli fasistien valtaannousun mahdollistajana ja vallassa säilyttäjänä. Italian katolisesta papistosta nousi vain vähän kritiikkiä fasistihallintoa kohtaan. Kertzer korostaa, että myöhemmin katolinen kirkko on pyrkinyt esittämään kirkon ennemminkin fasistien vastustajana, kun tilanne todellisuudessa oli päinvastainen.

Kaikkein tärkeimpänä tuloksenaan Kertzer pitää sitä, että hän osoittaa Pyhän istuimen tehneen salaisen sopimuksen Mussolinin kanssa. Sopimus koski sitä, että kirkko pidättäytyisi arvostelemasta Italian vuoden 1938 rotulakeja, jos maan katolisia järjestöjä siitä hyvästä kohdeltaisiin paremmin. Kertzerin mukaan tämä tosiasia on Italiassa laajalti tuntematon ja luultavasti vaikea hyväksyä.

Kirkon suhde juutalaisiin on Kertzerille tutkijana tuttu asia hänen ai-

emmista tutkimuksistaan. Hän on aiemmin muun muassa osoittanut kuinka lähellä varsinaista ”rodullista” antisemitismiä kirkon harjoittama uskonnollinen juutalaisvastaisuus oli. Fasistihallinnon aikana ei juuri parannusta ollut näkyvissä, vaan kirkon taholta tuli fasisteille jopa käyttökelpoisia perusteita juutalaisten sortamiseksi. Jos kirkon piirissä 1920-luvulla olikin eräitä tahoja, jotka olisivat halunneet muutosta asenteisiin, heidän julkinen toimintansa ei saanut jatkua pitkään.

Mitä tulee niin kutsuttuun Pius XI:n salaiseen ensyklikaan, jota hän valmisteli ennen kuolemaansa ja joka kenties olisi ollut käännekohta suhteessa juutalaisiin, Kertzer näyttää, että varsinkin jesuiittatahot pyrkivät vahvasti vesittämään sitä sen valmisteluvaiheessa. Kun Pius oli kuollut, kaikki ensyklikaa koskeva aineisto hävitettiin, eikä seuraajalla, Pius XII:lla, ollut aikomustakaan jatkaa edeltäjänsä työtä.

Mussolinin ja paavin välillä tieto liikkui tiettyjen välimiesten kautta. Heistä suurin rooli oli jesuiitta Pietro Tacchi Venturilla, jolle ovi Mussolinin puheille oli lähes aina avoin. Tämän ”välimiesmenettelyn” Kertzer on kuvannut erityisen hyvin. Italian kuningas Viktor Emanuel III oli muodollisesti Italian hallitsija mutta todellisuudessa enemmänkin tahdon, arka ja koominenkin sivuhahmo. Häneltä oli turha toivoa moraalista tukea millekään tärkeälle kannanotolle.

Mussolini ja paavi hyötyivät toisistaan, ja kummallekin oli tärkeää yhtäältä säilyttää arvostus toisen silmissä mutta toisaalta myös yrittää saada toisesta henkinen yliote. Suhteessa oli paljon ennakkoluuloja, pikkumaisuutta ja turhamaisuutta, mutta se myös toimi yllättävän hyvin. Pius XI oli Mussolinin noustessa valtaan vielä ”Vatikaanin vanki”, mutta jo seitsemän vuoden kuluttua, 1929, hän vapautui tuosta tyrmästä Pyhän istuimen ja Italian valtion solmittua niin sanotut lateraanisopimukset, jotka normalisoivat suhteet

ja jotka olivat Pyhälle istuimelle varsin edulliset. Mussolinille asia taas merkitsi entistä suurempaa arvonnousua Italian ja koko maailman katolilaisten silmissä. Tämä oli varmasti paavin ja Mussolinin suhteen ”siuna-tuin” hedelmä.

Paavi käytti luottamuksellista suhdettaan Mussoliniin hyväksi, kun hän halusi, että tietyt moraalille tai katoliselle uskolle vaaralliset ilmiöt pidettäisiin kurissa. Näitä olivat esimerkiksi naisten liian paljon pintaa paljastava pukeutuminen, julkinen naisvoimistelu ja protestanttien lähetystyö.

Kertzerin kirjassa on havaittavissa myös ripaus moraalista närkästyistä. Hänen mielestään ei selvästikään ole riittäviä perusteita Pius XII:n eli Eugenio Pacellin kanonisaatiolle. Pius XI:n aikana Pacelli oli merkittävässä Pyhän istuimen diplomaattitehtävissä ja sittemmin 1930-luvulla kardinaalivaltiosihteerinä. Kertzerin tutkimusten perusteella Pacellilla ei ollut halua puolustaa juutalaisia Italian rotulainsäädännön tiukentueksa. Hänen tavoitteenaan oli ennen muuta pitää suhteet Mussoliniin hyvinä ja olla turhaan keikuttamatta venettä. Tämä on Kertzerin mukaan raskauttava näkökulma, kun arvioidaan Pius XII:n toimintaa sodan aikana.

MIKKO KETOLA
DOS., HELSINKI

KLAUS MERTES
**Verlorens Vertrauen:
Katholisch Sein in der
Krise. Freiburg im Breisgau:
Herder 2013. 222 s.**

Saksalainen jesuiitta Klaus Mertes rikkoi tammikuussa 2010 hiljaisuuden. Hän lähetti Berliinissä 1970- ja 1980-luvuilla jesuiittojen koulua käyneille kirjeen, jossa ilmaisi halunsa kuulla heitä, jotka ovat joutuneet koulussaan väkivallan tai hy-

väksikäytön uhreiksi. Tuosta 600 en-
tiselle oppilaalle lähetetystä kirjees-
tä ryöpsähti valloilleen Saksan roo-
malaiskatolisten piirissä edelleen
käytävä keskustelu seksuaalisesta
hyväksikäytöstä. Teoksessaan Mer-
tes kuvaa kirjeen lähettämisen syn-
nyttämiä reaktioita ja liittää ne osak-
si roomalaiskatolisen kirkon sisäistä
luottamuskriisiä.

Mertes puhuu institutionaalises-
ta narsismista, joka on tunkeutu-
nut sekä roomalaiskatoliseen kirk-
koon että jesuiittasääntökuntaan ja
sen kouluihin. Roomalaiskatolinen
kirkko on Mertesin mukaan elänyt
omassa maailmassaan, puhtauden
ideaalissaan. Siksi sen on ollut vaikea
asettua kuuntelemaan puhetta, joka
kyseenalaistaa sen ideaalimaailman.

Jotkut hierarkian edustajat ja aki-
tiiviset kirkon jäsenet pitävät myös
kirkkoa hyväksikäytön uhrina. He
sanovat, että hyväksikäyttötapauk-
set ja niiden jatkuva esillä pitämi-
nen ovat mustamaalanneet kirkon,
eikä kirkko ole voinut mitään jou-
tuessaan hyväksikäytettäjien uhriksi.
Mertes varoittaa roomalaiskatoli-
sta kirkkoa ottamasta uhrin positi-
oti. Hän korostaa, ettei kirkko ole
uhri, vaan uhreja ovat sen yksittäiset
jäsenet. He uhriutuvat uudestaan,
jos eivät taaskaan saa ääntään kuu-
luviin. Kirkolla on kyllä oma teologi-
nen aspektinsa, mutta hyväksikäyt-
tökeskustelussa on välttämätöntä,
että se ymmärtää olevansa myös
instituutio, jolla on omat vastuunsa.

Kirkon tai uskonnollisen yhteis-
sön piirissä hyväksikäyttäjät on usein
aikuinen, johon lapsi luottaa ja jolla
on erityinen suhde lapsen tukemi-
sessa ja kasvatuksessa. Sekä sadis-
tista väkivaltaa lasta kohtaan käyt-
täneet että lasta seksuaalisesti hy-
väksikäyttäneet nojaavat aikuisen ja
lapsen väliseen asymmetriseen suh-
teeseen ja käyttävät sitä hyväksi. Hy-
väksikäyttäjät verhoavat valta-ase-
mansa manipulaatioon. He vetoavat
auktoriteettiasemaansa ja mani-
puloivat lapsen uskomaan, että heil-
lä on jokin erityinen oikeus puuttua
lapsen fyysiseen koskemattomuus-

teen. Makeiset, yhteinen vapaa-ajan
vietto, yhteiset matkat tai ”sinulle on
hyväksi”-tyyppinen viesti saa lapsen
tai nuoren uskomaan, että suhde on
symmetrinen ja hyväksikäyttäjät ja-
kaa hänen intressinsä.

Terapiassa ja sielunhoidossa
asymmetrisuus tuo struktuurin, jos-
sa kuuntelija ja kuunneltava ovat eri
positioissa. Hyväksikäytön uhri tar-
vitsee kuuntelijan, jonkun, joka aset-
tuu häntä vastapäätä ja ottaa hänet
todesta. Jos kirkko pitää itseään uhrina,
se Mertesin mukaan mitätöi
uhrin ja kuuntelijan välisen etäisyy-
den, jota uhri välttämättä tarvitsee
voidakseen kertoa tapahtuneesta.
Uhrin auttaminen edellyttää, että
joku kuuntelee ja ottaa todesta. Jos
kirkkoinstituution edustaja uskotte-
lee hyväksikäytetyille, että kirkko on
uhrina kokenut samaa, asetelmas-
sa pudotaan uudelleen symmetri-
an kuoppaan. Ei ole ketään kenelle
kertoa, koska kuulija edustaa samaa
kokemusta. Mertes siis hyökkää niitä
vastaan, jotka pitävät myös kirkkoa
uhrina ja vaatii, että kirkon on suos-
tuttava asymmetriseen asetelmaan.
Sen on oltava aikuinen ja suostut-
tava uhria vastapäätä olevaksi kuu-
lijaksi, joka ei selittele tai pura omaa
ahdistustaan vaan kuuntelee. Vain
silloin uhrin ja kirkon välille voi syn-
tyä uutta luottamusta.

Mertes liittää seksuaalisen hy-
väksikäytön problematiikan tätä laa-
jempaan roomalaiskatolisen kirkon
ongelmaan: kirkko on kykenemätön
kuulemaan ihmisiä. Kuunteleminen
– kuuntelemattomuus onkin koko
Mertesin kirjaa jäsentävä periaate.
Kirkon jäseniltä edellytetään kuuli-
aisuutta, mutta kuuliaisuus voi syn-
tyä vain kuulluksi tulemisesta. Vas-
ta se synnyttää luottamusta. Mertes
väittää, ettei nykyinen hierarkian ja
kirkon jäsenten välinen luottamus-
pula johdu vain siitä, ettei johtajia
kuunnella. Luottamuspula perustuu
myös kirkon jäsenten kokemuksiin,
etteivät he tule kuulluiksi.

Mertes kritisoi hierarkian tapaa
vastata jäsenten vaatimuksiin joi-
ko vaikenemalla tai sanktioilla. Vai-

keneminen kertoo luottamuk-
sen puutteesta, eikä pakko synny-
tä luottamusta. Hierarkia on pitä-
nyt luottamuspuolan syynä ihmisten
puuttuvaa uskoa, maallistumista,
jota vastaan kirkon on suojaututta-
va. Suojautuminen on tarkoittanut
dogmaattisuuteen ja pappisvaltai-
suuteen pakenemista. Kirkossa on
korostunut pappien valta; Jumalan
kansaan kuuluvan maallikon toivo-
taan olevan ”kuuliainen lapsi”.

Suojautuminen on johtanut
myös kasvavaan keskusjohtoisuu-
teen. Mertesin kritiikin kohteena on
erityisesti Johannes Paavali II, jonka
paaviuden aikana valta alkoi uudel-
leen keskittyä Roomaan. Vastoin Va-
tikaanin toisen konsiilin intentioita
paikalliskirkkojen ja piispojen paino-
arvo on vähentynyt. Valta on keskity-
nyt Roomaan paaville ja kuurialle,
ja kuurian jäsenistä on tullut paikal-
liskirkkojen piispoja vahvempia val-
lankäyttäjiä. Paikalliskirkkojen piis-
pat eivät saa kirkollisessa päätök-
senteossa ääntään kuuluviin. Kes-
kusjohtoisuuden korostuessa on
unohtunut, ettei ”paavi ole katoli-
nen kirkko”.

Mertes kuitenkin arvelee, että
hierarkian korostuminen on muutu-
massa. Uusi paavi näytti jo paaviu-
tensa ensi askelissa uutta suuntaa.
Kun jesuiittapaavi Franciscus aloitti
toimikautensa, hän polvistui kirkko-
kansan edessä ja pyysi siltä siunaus-
ta. Vasta tämän jälkeen hän siunasi
kansan paavillisella siunauksella.

Viime kädessä on kysymys kir-
kon ja maailman suhteesta. Koska
on olemassa vain käsillä oleva histo-
ria, kirkko ei voi paeta menneeseen,
vaan sen on kohdattava käsillä oleva
todellisuus. Mertes viittaa Vatikaanin
II konsiilin perintöön. Roomalaiska-
tolisen kirkon on löydettävä uudel-
leen se aggiornamento, josta kon-
siili puhui.

Mertesin teos on monella tavalla
mielenkiintoinen. Alkuosassaan se
tarjoaa lähes päivä päivältä etene-
vän historiallisen katsauksen kuului-
san kirjeen synnyttämiin reaktioihin
ja kirjoittajan omiin sisäisiin tunnel-

miin. Mertesin pohdinnat kirkon ja hyväksikäyttäjän positioista herättävät pohtimaan myös sielunhoidon paradigmaa.

Mertes korostaa kuuntelijan ja kuunneltavan välisen suhteen asymmetrisyyttä, ja pitää symmetrisyyttä avunsaannin uhkana. Postmodernin psykoterapiaparadigman kannattajat pitivät tuollaista korostusta autoritaarisena. He ajattelevat, että kuuntelija ja kuunneltava luovat yhteisen kielitapahtuman, josta avautuu asiakaan tilanteeseen uusia merkityksiä. Symmetrisyys ei uhkaa avunhakijaa, sillä yhteinen, eiautoritaarinen intressi asettaa kuuntelijan ei-tietämisen positioon, jossa on tilaa kuunneltavan kertomukselle. Modernin paradigman kannattajat puolestaan pitävät illuusiona ajatusta, että keskusteluapua hakevan ja apua antavan välinen suhde voisi olla symmetrinen. Kuunneltavalla on aina odotuksia, jotka asettavat kuuntelijan väijäämättä eri positioon kuunneltavan kanssa. Omasa tulkinnassaan Mertes pitää esillä liikkuvuutta ja liittymistä. Kuuntelijan on ensin suostuttava olemaan kuunneltavaa vastapäätä. Vasta prosessin edetessä voidaan ottaa askelia symmetrisen suhteen suuntaan. Sielunhoito on siten prosessi, joka edellyttää sielunhoitajalta kykyä säädellä etäisyyttä ja läheisyyttä suhteessa kuunneltavaansa.

Mertes muistuttaa, ettei hyväksikäytettyjen ole vaikea tulla kuulukuksi ainoastaan kirkon sisäpuolella vaan myös sen ulkopuolella. Kirkon ulkopuolelta heihin kohdistuu paljon painetta, jos he kokemuksestaan huolimatta jäävät yhteisön jäseniksi. Samanlaisia äänenpainoja kohtaa myös suomalaisessa keskustelussa esimerkiksi lestadiolaisuuden parissa.

Mertes liittää saksalaisen keskustelun sitä laajempaan ekklesiologiseen pohdintaan, joka on paikallaan myös meillä Suomessa. Miten papin ja seurakuntalaisen suhdetta meillä luterilaisessa kirkossa nykyisin kuvataan? Entä peittääkö liturgiaa koros-

tava pappeus karitatiivisen ja sielunhoidollisen pappeuden aspektit?

SAKU TOIVIAINEN
TEOL. TRI, HELSINKI

HANS KÜNG Erlebte Menschlichkeit. Erinnerungen mit 48 Abbildungen. München: Piper Verlag 2013. 748 s.

Muistelmiensa kolmannessa osassa *Erlebte Menschlichkeit* Hans Küng tarkastelee yhteenvedonmaisesti elämänsä kulkua ja sen suuria käännteitä, viimeisten vuosikymmenten teologista työtä maailmanuskontojen ja globaalien etiikan parissa, laajoja luento- ja esitelmämatkoja Pohjois-Amerikkaan ja Kaukoitään, arjen kulkua pienemmissä tüberingeniläisissä ympyröissä sekä oman elämänsä tulevaa lopputaivalta. Kirja kattaa vuodet 1980–2013. Küng toteaa muistelmiensa päättävän tähän teokseen korkean iän vuoksi. Hän keskustelee myös katolisen kirkon ongelmista ja kirkon jäsenten kohtelusta. Erytishuomion saavat paavit Johannes Paavali II (Karol Wojtyła) ja Benedictus XVI (Joseph Ratzinger), joiden ajattelua ja toimintaa Küng kritikoi voimakkaasti.

Miten Küng hahmottaa muistelmiensa kolmannen osan tehtävän? Hän ei sano pyrkivänsä tavanomaiseen muisteluun, vaan tapahtumien kuvaukseen ja niiden reflektioon yhtä aikaa. Küng pyrkii kuvaamaan kokemuksellisesti, mitä teologin näkökulmasta on aikaan sidottu ja läpi eletty ihmisyyden valo- ja varjopuoliseen. Küng pitää itseään teologisena kirjailijana, joka on kehittänyt ilmaisuun vuosikymmenien ajan. Kuitenkaan Küng ei ole vain teologinen kirjailija, vaan laaja-alainen ja perinpohjaiseen työskentelyyn kykenevä teologi, joka liikkuu musiikin teologiasta varhaisen kirkon opillisiin kysymyksiin ja uskontojen omi-

naispiirteistä perustaviin eettisiin ongelmiin.

Kirjan yksi merkitys on siinä, että muistelmien avulla Küng itse osallistuu ajatteluun ja toimintaansa koskevaan keskusteluun ja tutkimukseen. Toimintansa vaikuttavuutta Küng ei arvioi. Muistelmien merkitystä lisää, että katolisen kirkon uudistuessa Küngiä ei voida sivuuttaa. Hän on käsitellyt useimpia katolista maailmaa koskevia ongelmia ja ihmisarvokysymyksiä tuotannossaan, joka käsittää kymmeniä tuhansia painosivuja ja kymmeniä tuhansiin ulottuvia painoksia useilla kielillä. Herder julkaisee Küngin tuotannosta kootut teokset, jossa on 24 osaa ja jossa kirjoittajan tekstiä täydentävät muut aiheeseen liittyvät dokumentit.

Küng syntyi 19. maaliskuuta 1928 Surseessä Sveitsissä katoliseen perheeseen, opiskeli Roomassa Gregoriana-yliopistossa teologiaa ja filosofiaa ja vihittiin papiksi 1954 Roomassa. Küng jatkoi opintojaan Pariisissa ja Amsterdamissa ja väitteli Karl Barthin vanhurskauttamiskäsityksestä suhteessa katoliseen oppiin vuonna 1957. Osa kirkon johdosta epäili tutkimuksen keskeisten tulosten oikeellisuutta kirkon opin kannalta. Küng valittiin 32-vuotiaana keväällä 1960 fundamentaaliteologian professoriksi Tübingenin yliopistoon. Hän toimi siellä eläköitymiseensä saakka. Professuuri muuttui vuonna 1963 dogmatiikan ja ekumeenisen teologian professuuriksi ja Küng sai johdettavaksien yliopistoon kuuluvan Ekumeenisen tutkimuksen instituutin. Karl Rahnerin tavoin Küng toimi Vatikaanin toisen konsiilin (1962–1965) virallisena konsiiliteologina.

Jo Vatikaanin konsiilia edeltävään aikaan liittyy katolisen kirkon hierarkista rakennetta käsittelevä teos *Strukturen der Kirche* vuodelta 1962. Teos perustuu Küngin virkaanastujaisluento. Küng kritikoi 1960- ja 1970-luvuilla kirkon johtajajärjestelmää ja jäsenistön asemaa kirjojen, esitelmien ja luento-